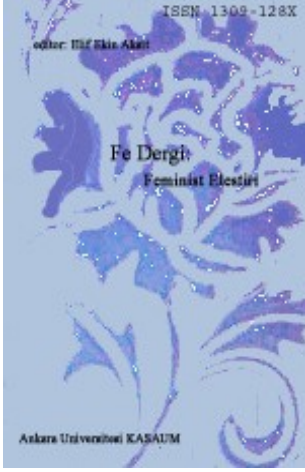

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Edebiyat, Hastalıkları Yaşama Döndürebilir mi? Peride Celal'in Üç Yirmidört Saat Romanı Örneği

Nihan Bozok

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 26 Mayıs 2019

Bu makaleyi alıntılar için: Nihan Bozok "Edebiyat, Hastalıkları Yaşama Döndürebilir mi? Peride Celal'in Üç Yirmidört Saat Romanı Örneği" *Fe Dergi 11*, no. 1 (2019), 77-88.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/21_7.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Edebiyat, Hastalıkları Yaşama Döndürebilir mi? Peride Celal'in Üç Yirmidört Saat Romanı Örneği

Nihan Bozok*

Bu yazıda, ilk olarak, uzun süredir tıbbın anlatım diline sıkışıp, yaşamdan uzaklaşan hastalıkların, edebiyatın imkânları sayesinde tekrar yaşama döndürülebileceği fikrini öne sürüyorum. Bu düşünceyi, Peride Celal'in 1970'li yılların sonunda yazdığı Üç Yirmidört Saat romanında takip ediyorum. Edebiyat metinleri tıbbi raporların, tıbbi görüntüleme tekniklerinin ya da tıp kitaplarının yapamayacağı şeyleri yapabilirler. Bir hastalığın etrafındaki insani deneyimi, bedeni, hafızayı, kimliği, sınıfı, kişisel ve toplumsal tarihi anlatabilirler. Hastalığı, tarihsel, mekânsal, kişisel ve duygusal bir ilişkiler ağının içine yerleştirebilirler. Peride Celal, baştan sona bir hastane odasında geçen romanında, yaşlı bir kadının hastalığını, üç kadının kendi aralarında kurdukları ilişkiler ağının ortasına yerleştirir. Hasta kadının tüm hayatını, sınıfsal aidiyetini, öfkesini ve özlemini hastalıkla birlikte anlatır. İkinci olarak ise edebiyat metinlerinin hastalığın yol açtığı acıyı anlatmada ve dile dökmede zorlandıklarını öne sürüyorum. Peride Celal bu güçlüğü, kurduğu hasta karakterin ölüm döşeginde gördüğü kâbusları anlatarak aşar. Sonuç olarak, yazar Üç Yirmidört Saat romanında bir hastalığı biyolojik bir bedenden, bir ölüm döşeginden ve sınırlı bir süreden çıkarmıştır. Onu üç kuşak kadının hayatlarına yaymıştır. Fiziksel acıyı anlatabilmek için ise hasta kadının kâbusları aracılığıyla onun duygu dünyasının derinlerini kazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi; Toplumsal Cinsiyet; Hastalık Anlatısı; Acının Sosyolojisi; Beden Sosyolojisi; Hastalık ve Duygular

Can Literature Bring Back the Illness to Life: The Case of Peride Celal's Novel Three Twenty-Four Hours

In this article, firstly, I propose that the illnesses that have been trapped into medical language and have moved away from life for a long time, can be brought back to life through the potentials of literature. I trace this argument in Peride Celal's novel Üç Yirmidört Saat (Three Twenty-Four Hours) written at the end of 1970s. Literary texts can do things which medical reports, medical imaging techniques or medical course books cannot achieve. They can put the human experience, body, memory, identity, class positions, personal and social history surrounding an illness into words. They can situate an illness in the network of historical, spatial, personal and emotional relationships. In this novel, Peride Celal situates an old woman's illness in the middle of a network of relationships among three women that entirely runs in a hospital room. The author narrates the patient woman's whole life, class belonging, anger, and aspirations altogether with the disease. Secondly, I propose that the literary texts have difficulties in describing and putting into words the pain caused by illness. In this novel, Peride Celal overcomes this difficulty by telling the nightmares of the patient in her deathbed. As a result, in Üç Yirmidört Saat (Three Twenty-Four Hours) the author takes an illness beyond a biological body, a deathbed, and a limited time. She extends the illness over the lives of three generations of women. In order to portray the physical pain, the author excavates the depths of the patient's emotional world via her nightmares.

Keywords: Sociology of Literature; Gender; Illness Narrative; Sociology of Pain; Sociology of Body; Illness and Emotions

* Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji (İngilizce) Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-8217-4711>

Giriş

Tıp Hastalığın Dilini Ele Geçirmişken

Bedenimizin, hastalığımızın ve sağlığımızın hikâyeleri giderek bizden uzaklaşmaktadır. Bu hikâyeler, gündelik anlatımların alanından çıkıp teknik bir dilin anlatımına teslim olmaktadır. Söz konusu teknik dil, modern tıbbın¹ dilidir. Modern tıbbın doğuşuyla ve ardından, kendinden farklı tıp uygulamalarını alternatif kategorisine sıkıştırarak, hegemonik bir pratik haline gelişiyle birlikte hastalığa, sağlığa ve bedene ilişkin konuştuklarımız, söz dağarcığımız ve onları anlatma biçimlerimiz tümüyle değişmiştir. Günümüzde, tıbbi terimlere başvurmadan bedenimizden ve onun işleyişinden neredeyse söz edememekteyiz (Faure 2006, 15). İnsanın bedeninde olan bitenler ve özellikle hastalıklar, modern tıbbın doğuşundan bu yana, yaklaşık üç yüzyıldır, tıp dilinin ve bakımının kuşatması altındadır.

Modern tıp sadece var olan hastalıkları tanımlama ve anlatma tekeli elinde tutmamıştır. İnsanın hastalıklarına neredeyse her geçen gün bir yenisi daha eklenmektedir. Çocukluk, yaşlılık, unutkanlık, yaramazlık, iç sıkıntısı, doğum, ölüm gibi yaşam döngüsünde kendiliğinden olanlar da yeni birer hastalık olarak tarif edilmiştir. Yaşamın kendine özgü dönemeçleri ve bedenin sıradan durumları tbbileştirilmiştir (Conrad, 2007).

Tıp alanı yaşamın ayrıntılarını içine alacak biçimde genişlerken biz de günlük konuşma dilimizde hastalıklarımızı anlatırken onları tıbbi bir coğrafya içinde tanımlarız. Hastalıklarımızı anlatabilmek için tıbbın kavramlarına başvururuz. Tıbbın sosyal tarihi üzerine değerli araştırmalar yapan sosyal bilimci David Armstrong'un altını çizdiği üzere, modern tıbbın kurumsallaşmasından bu yana, klinik bakış hastanın bedeninin içlerine odaklanmaktadır (1984, 737). Bu durumda, hasta kendisi ile ilgili ne anlatırsa anlatsın, bedene ilişkin gerçekliği kuran, hastanın ne söylediği değil, doktorun ne duyduğu (hatta ne gördüğü) ve ne teşhis koyduğu olmaktadır (Armstrong 1984, 737). Hasta, ancak doktorun sorduğu sorular sınırında kalarak hastalığını anlatabilmektedir.

Modern tıbbın dili ve bilgisi – başından beri – kendimiz, bedenimiz, hastalığımız, sağlığımız ve tüm bunların anlatılması, duyulması, anlaşılması arasında bir mesafe oluşturmuştur. Gün geçtikçe yaygınlaşan tıp teknolojileri ve bu teknolojiler sayesinde bedenin sayılara, görüntülere tercüme edilmesi, bu uzaklığın giderek daha fazla açılmasına neden olmaktadır. Röntgenler, üç boyutlu manyetik rezonans görüntülemeleri, ultrasonografi, ekografi, endoskopi, sintigrafi teknolojileri ve daha birçok başka yöntemlerle “bedenin kimyasal dili” (Moulin 2006, 50) çözülmektedir. Böylece, bedenin kendisi ve hastalıklar giderek daha teknik kavramlarla tarif edilmektedir ve kendi içine kapatılmaktadır. Hastalıklar, onları yaşayan öznenin ifadelerinden koparak ve o öznenin içinde yaşadığı bağlamdan, hissettiklerinden uzaklaşarak anlatılmaktadırlar. Diğer taraftan, tıbbın giderek daha derinlerini izleyebildiği beden, sayılarla, görüntülerle ve dijital temsillerle kendi içine doğru sonsuz olasılığa açılmaktadır. Bu olasılıklar insanın kendi bedenini anlatan sesiyle bir diyalog kurmamaktadır.

Bu makale, tıbbın dilinde, yaşamın karmaşasından ve çok boyutluluğundan sıyrılıp biyolojik bedene hapsolmuş hastalıkların, edebiyat metinlerinde yeniden *hayata döndürülebileceği* fikrini öne sürmektedir. Burada, modern tıbbın, bedende açılmış ve iyileşme ya da ölümle kapanacak biyolojik birer paranteze dönüştürdüğü hastalıkların, edebiyat metinlerinin imkânlarıyla ilişkisel bir dünyaya kavuşabileceklerini ve yine bu imkânlarla biyolojik bir şeyden çok daha fazlası olarak temsil edilebileceklerini, anlatılabileceklerini göstermek istiyorum. Bunu yapabilmek için tıbbın dilinden uzakta, ama yaşamın içinde anlatılmış bir hastalık deneyiminin edebiyattaki örneklerinden biri olarak Peride Celal'in 1977 yılında yayımlanan *Üç Yirmidört Saat* romanını ele alacağım. Bu metinde romana iki mercekten bakacağım. Birincisi, edebiyat metinlerinin hastalıkları biyolojik bedene, tıp diline hapsolmaktan kurtarabilme becerileri ile ilgilidir. İkincisi ise edebiyatın da başa çıkamadığı, temsili için birtakım imkânlar yaratsa da tam kalbine ulaşamadığı şey olarak acının ifade edilmesinin imkânsızlığı ile ilgilidir. Makalenin devam eden bölümünde ise *Üç Yirmidört Saat* romanını feminist bir perspektiften çözümlenmeye çalışacağım.

Hastalığın Edebiyat ile Anlatılma İmkânları

Virginia Woolf, “*Hasta Olmak Üzerine*”yi yazdığında, hastalık kadar yaygın bir durumun aşk, savaş ya da kıskançlık gibi edebiyatın ana temaları içinde yer almamış olmasını tuhaf bulduğunu söylemiştir (1987, 61). Virginia Woolf, “insan gribe adanmış romanlar, tifo için epik şiirler, zatürre için kasideler, diş ağrısı için lirik

şiiirler yazılmış olacağını sanıyor” diye yazar (1987, 61). Virginia Woolf’un yüz yıl önceden bugüne ulaşan düşüncelerinden bu yana, edebiyat ve hastalıkların anlatılması ilişkisinde değişiklikler olmuştur. Modern tıbbın kurumsallaşmasıyla birlikte doktorun odasında soluk bir sese dönüşen hastanın ve hastalığın hikâyesi, edebiyat alanında kendine daha çok yer aramaya başlamış ve bulmuştur. Virginia Woolf’un yaşam süresine de denk gelen ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarından yirminci yüzyıl başlarına yayılan dehşet verici grip salgınları için yazılmış romanlar bulmak belki güçtür. Ancak daha sonraları, 1920’leri takiben, gripteki sessizlik kırılmıştır. Özellikle verem üzerine yazılmaya başlanmış ve bir “sanatoryum edebiyatı” birikmiştir (Rothman 1995, 226). Zamanla yazıdaki yerlerini, verem kansere, kanser de AIDS’e devretmişlerdir (Sontag 2005). 1980’lerden sonra ise hastalık ve edebiyatın kesişim kümesi giderek büyümüştür. Günümüze yaklaştıkça (belki büyük bir kısmı edebi metin olarak değerlendirilemeyecek olsa da) internetteki hastalık deneyimlerinin anlatıldığı bloglarla, sosyal medya paylaşımlarıyla, patografilerle, mektuplarla, günlüklerle birlikte hastalıkların sözcüklere dökülmesi ve yazıya dönüştürülmesi giderek yaygınlaşmıştır (McLellan 1997, 1618). Fiziksel hastalığın anlatılmasının yanı sıra, psikolojik ve psikiyatrik rahatsızlıkları anlatan bir yazın da çoğalmıştır.

Tüm bu edebi tarihsel seyir boyunca hastalığın tıp alanından başka bir yerde anlatılabilmesiyle, hastalığın insani deneyimi açısından, çok önemli bir alanın açıldığını söyleyebiliriz. Edebiyatın açtığı bu dünya çok kıymetlidir. Çünkü hastalık, bedenin o zamana kadar bilindik olan duraklarının ve haritasının kaybolmasıdır ve bu yüzden hastalar, Arthur W. Frank’ın deyiimiyle *yaralı hikâye anlatıcıları* (1997), farklı düşünmeyi ve duymayı öğrenirler. Bedenlerinin hastayken konuştuğu yeni dili anlamaları için bu gereklidir. Bu dili anlamamanın önemli kurucularından birisi hastalığı, hastalıkla değişen bedeni anlatmaktır. Dünya ile yeni bir ilişki geliştirmek, bedenin yeni haritasını keşfedebilmek için hastalığın anlatılması hayati önemdedir (Frank 1997, 1). Edebiyat metinleri hastalığın anlatılabilmesi için pek çok imkân barındırırlar çünkü karakterleri, onların içinde yaşadıkları bağlamları ve koşulları tüm karışıklıklarıyla ve ince ayrıntılarıyla ifade etme gücüne sahiptirler.

Yazar Flannery O’Connor, hayatının önemli kısmını bir tür deri veremi ile uğraşarak geçirmiştir. Hastalığını anlattığı bir mektubunda şöyle yazmıştır: “Ben hiçbir yerde bulunmadım ama hasta oldum. Bir bakıma hastalık da bir yer, Avrupa’ya yapılan uzun bir seyahatten daha öğretici bir yer ve kimsenin size arkadaşlık etmediği, takip edecek kimsenin olmadığı bir yer” (1979, 163). Yazarın bu ifadelerinde, hastalığın anlatılmaya başlandığında durmaktan, el etek çekmekten, sona yaklaşmaktan, yorulmaktan, bitmekten uzaklaştığını görmekteyiz. Hastalık yazarı harekete, yeni şeyler öğrenmeye, bir o kadar da kendiyile baş başa kalmaya, ancak bir seyahatin yaptırabileceği gibi kendinde bir şeyler keşfetmeye belki muhasebeye belki boş vermeye yaklaştırmış. Kurgu olsunlar ya da olmasınlar, öz yaşam deneyimine ya da tanıklığa yaslansınlar, hastalık üzerine edebi metinler, insanın kırılğanlığına ve ölümlülüğüne ilişkin anlamlandırmaların ne kadar karmaşık şeyler olduğunu anlamamıza imkân verirler (Jurecic 2012).

Bedenin yeni haritasını çizen hastalıklar, insanın o güne dek bilmediği karmaşık dünyalara kapı aralarlar. “Gripten yatağa düştüm”, “ateşlendim”, “bir dişimi çektirdim” gibi bir çırpıda söylenebilen cümlelerinin ardında ne büyük tecrübelerin yattığını ve bedenin gündelik dramlarının buralarda yuvalandığını yine Virginia Woolf şöyle yazmıştır:

Hastalığın ne kadar yaygın olduğunu düşününce, ne müthiş bir değişime yol açtığını, ne kadar şaşırtıcı olduğunu, sağlığın ışıkları seyredildiğinde, ancak o zaman keşfedilmemiş ülkelerin aydınlandığını, hafif bir griple ruhta nasıl harabeler ve çöllerin görüldüğünü, ateşin biraz yükselmesi ile nasıl uçurumların ve parlak çiçeklerle bezenmiş çayırların önümüze serildiğini, hastalık olayıyla içimizde ne ihtiyar ve dik başlı meşelerin devrildiğini, bir dişimizin çekilmesiyle² ölümün kıyasına indiğimizi ve kahreden suları hemen başımızın üstünde hissettiğimizi ve kendimizi melekler ve arpcılar arasında bulacağımızı sanarak uyandığımızı ve dişinin koltuğunda yüzeye çıktığımızı ve onun “ağzını çalkala-ağzını çalkala” sözlerini Cennet katından bizi karşılamak için eğilen Tanrı ile karıştırdığımızı...(1987, 61).

Virginia Woolf’un bu anlatımda ustalıkla aktardığı hastalığa ilişkin duygu ve deneyim dünyasını, ekran görüntüsünden ibaret tıbbi bir kayıt, teknik terimlerle dolu bir sağlık raporu ya da çizgilerden ve renk tonlarından müteşekkil bir kalp elektrosu ya da bir röntgen görüntüsü anlatamaz. Edebiyat metinleri hastalığın karmaşık ve çok aktörlü dünyasını gözler önüne serebilmektedirler. Örneğin, hastalığın bir parçası olan ya da hastalıkla biçimlenen tedaviyi, kaybı, hafızayı, kimliği, kişisel tarihi anlatabilirler. Hastalığı mekânsal ve tarihsel çerçeveler içine yerleştirebilirler. Böylece hastalık, beden, toplumsal olanın, kişisel olanın ve duyguların iç içe geçtiği ilişkisel bir zemine taşınır (Spiegel ve Spencer 2017, 15).

Edebiyat alanına şöylece bir bakacak olsak, Thomas Mann'ın bir sanatoryumda geçen, zamanın, aşkın, hastalığın sınırlarını genişlettiği *Büyülü Dağ* romanından, Gabriel Garcia Marquez'in kolerayı upuzun bir aşkın fonuna yerleştirdiği *Kolera Günlerinde Aşk*'ına, Albert Camus'nün bir kentin dayanışmasını ve karakterlerin içlerine dönüşünü yazdığı *Veba*'dan, Jose Saramago'nun kurgusal bir salgın hastalıkla insanların ve koca bir şehrin çözülüşünü anlattığı *Körlük* distopyasına, şizofrenik parçalanmalarla dolu Joanne Greenberg'in *Sana Gül Bahçesi Vadetmedim* romanından, Kazuo İshiguro'nun bedeninin doğallığını ve mülkiyetini sorgulatan romanı *Beni Asla Bırakma*'ya değin bir çırpıda onlarcasını ekleyebileceğimiz hastalık içinde, etrafında dolaşan roman sayabiliriz.

Tüm bu romanlar ve benzerlerinin yaptığı, hastalıkların anlatımını tıp dilinin ve bakışının hegemonyasından uzak yerlere taşımaktır. İçinde hastalık geçen ya da bütünüyle hastalığı konu alan romanlar, hastalıkları, hastanın ve etrafındakilerin hissettikleriyle belli başlı duygulara tekabül eden deneyimler olarak ortaya koyarlar. Hastanın tedaviye ulaşabilme imkânlarını ve hastalığı yaşama biçimini anlatarak, hastalığın belli sınıflara özgü belli dinamikleri olan bir yaşantı olduğunu gösterirler. Hastalığın içinde yaşandığı çevrede nasıl anlamlandırıldığını ele alıp onu kültürlere özgü bir tecrübe olarak anlatırlar. Tedavinin aşamalarını ve örgütlenmesini ele alarak hastalığın kurumsal ve bürokratik karakterini ortaya çıkarırlar. Sonuçta, edebiyat metinleri hastalığı, ahlaki, dini, hukuki ilkelerle biçimlenen ve insani ilişkilerin etrafına örüldüğü toplumsal bir deneyim olarak görmemizi sağlayacak bakış açılarını olgunlaştırırlar. Ayrıca, hastalığı, bireysel tarihimizin olduğu kadar dünya tarihinin de bir parçası olarak görmemize imkân verirler.

Bedenin Acılı Dilsizliği Olarak Hastalık: Anlatımda Bir İmkânsızlık

*Güvercin ah güvercin
Bir sözcük getir bana*

Ursula LeGuin, *Haberci Çağrısı*'ndan

Buraya kadar anlattığım, edebiyatın hastalıkların çok boyutlu dünyasını ifadeye kavuşturabilme becerisinin yanı sıra edebiyat alanında bir eksiklik de mevcuttur. Hastalıklar ve edebiyat konulu bu tablonun içindeki eksiklik, acının anlatılabilme imkânları ile ilgilidir. Acının sözcüklerle ifade edilmesi oldukça zordur. Susan Sontag, kırk iki yaşında meme kanserine yakalanmış, yetmiş bir yaşında bir tür kan kanserinden ölmüş, ömrünün önemli kısmını kanseri *yenmekle*, ona *yenilmekle* geçirmiştir. Hastalıklarından süzülen deneyimiyle kanser üzerine etkileyici metinler yazmış olan Susan Sontag, bütün yaşamına yayılan hastalıklarının kısacık tarif etmiştir: “Hastalık, hayatın gece karanlığıdır” (2005, 3). Susan Sontag'ın ifade ettiği gibi, gündüzün aydınlığı kayb olduğu zaman neler olup bittiğini anlatacak sözcüklere ulaşmak o kadar da kolay olmamaktadır. Acıyı dile kavuşturmak neredeyse imkânsız bir çabadır. Hastalık, acı ile fazlasıyla ilgili bir deneyimdir. Hastalık, bir anlamda ağrının, sızının, bulantının, halsizliğin, bitkinliğin, rahatsızlığın, vuruğun, kırığın, çürüğün, eziğin, aksamının, bükülmenin çeşitli ölçülerde birleşerek belirli bir yaşam süresine ve beden mekânına yayılarak baş göstermeleri halidir. Acının yarattığı bu duygusal ve fizyolojik etkileri isimleri ile çağırarak zordur.

On dokuzuncu yüzyıl Fransız romancısı Alphonse Daudet, on yedi yaşında frengiye yakalanmış ve elli yedi yaşında ölmüştür. Yaşamının son on yılını omurilik frengisinin dayanılmaz acıları ile geçiren yazar, bugün internette pek çoğunu bulabileceğimiz hastalık günlüğünün en erken örneklerinden birini kaleme almıştır. Ölümünden sonra yayımlanan *Acının Ülkesinde (In the Land of the Pain)* adlı otobiyografik eserinde, hastayken çektiği acıların dilinden nasıl kaçtığını şöyle anlatmıştır:

Acı kendini hissettirmeye başlayınca, tıpkı tutku gibi, dilin dışına çıkıyor. Ancak acı geçtiğinde, ortalık sakinleştiğinde kelimeler geri geliyor. Fakat artık kelimeler acıyı değil, belki güçsüz ve sahte bir şekilde, acının hafızada bıraktığını anlatıyorlar (...) Acının genel bir teorisi olamaz. Her hasta kendi çektiği acıyı keşfedebilir. Acının doğası değişkendir, tıpkı bir şarkıcının sesinin mekânın akustiğine göre değişmesi gibi... ([1930] 2016, 48)

Daudet'nin acısını anlatmakta yaşadığı zorluğun bir benzerini, yine “*Hasta Olmak Üzerine*” metninde Virginia Woolf yazmıştır. Onun acının tarifindeki imkânsızlık üzerine yazdıkları şöyledir:

... acı çeken biri doktora başındaki ağrıyla anlatmaya kalkıştığında dil birdenbire kurulaşıyor. Onun için önceden hazırlanmış hiçbir şey yok. Sözcükleri kendisi sarıp sarmalamak zorunda; ve acısını bir eline, saf sesi öbür eline alıp (belki başlangıçta Babel halkının yaptığı gibi) yeni bir sözcük çıkana kadar ikisini birbirine vuracak (1987, 62).

Burada Virginia Woolf, yeni bir sözcük çıkana dek acıyı ve saf sesi birbirine vurmaktan söz ediyor! Acıyı tarif etmek için yapılacak bu eylemin sonucundan evvel kendisi imkânsız derecede zor görünüyor.

Alphonse Daudet ve Virginia Woolf'un acının tarifsizliği hakkında yazdıkları, bizi David Le Breton'un *Acının Antropolojisi* çalışmasında ortaya koyduğu bir sonuca götürüyor: "Acı dilin radikal başarısızlığıdır" (2010, 34). Breton'a göre, acı bedeni yırtıcı bir hayvan gibi kemirir, ne var ki kolayca ifade edilemez ve en yaman kâşif bile onun somut bir coğrafyasını keşfedemez. Acı hayatı paramparça ederken dili de parçalar ve kifayetsiz kılar (2010, 34). Sonuçta, hastalığın getirdiği hissedişlerin veya inleme, sızlanma, çılgılık, iç çekiş gibi dil öncesi beden seslerinin kelimelere kavuşması oldukça zordur. Hastalık belki ölüm kadar sessiz değildir. Çünkü ölüm, onu yaşayan öznenin anlatımına hiçbir zaman kavuşamaz. Birinin ölümü, ancak buna tanık olan başka birisi tarafından anlatılabilir. Ama görünen o ki hastalıkta da yaşanan acı derinleştikçe, ağırlaştıkça, hastalık tıpkı ölüm gibi dilsiz, kelimeler öncesi ya da ötesi bir deneyime dönüşüyor.

Sonuç olarak, edebiyat metinlerinin tıbbi dili aşarak hastalıkları anlatabilme becerileri var. Öte yandan, acıyı kelimelere kavuşturmada yaşadıkları zorluklar var. Buradan sonra, yazının yönünü tek bir metne, Peride Celal'in *Üç Yirmidört Saat*'ine çevireceğim. Buraya kadar olgunlaştırmaya çalıştığım edebiyatın imkân ve imkânsızlık alanlarına dair fikirleri, Celal'in romanında takip edeceğim.

Peride Celal ve *Üç Yirmidört Saat*

Peride Celal'in 1977 yılında yayımlanan *Üç Yirmidört Saat* romanı, "birdenbire her şey bozulmuştu. Bir karın ağrısı, beklenmedik bir hastalık, hastane, ameliyat!" cümleleriyle açılır (1991, 7). Yazarın ilk cümlelerinde duyurduğu üzere, roman, baştan sona bir hastane odasında ve bir hastalık etrafında geçer. Hasta yatağında yarı baygın yatan Dilber, ona refakat eden Fatma ve Fatma'nın annesi romanın etrafında döndüğü üç ana karakterdir. Bu üç kadın karakterin birbiriyle ilişkileri, kendi iç dünyaları, geçmişleri ve tüm bunları saran toplumsal yaşamları bir hastalık, bir ameliyat ve bir hastane odası atmosferi içinde kurgulanmıştır. Romanın kurgusu zamansal olarak hastane odasından çıkıp, geriye doğru giderek, sonra tekrar hasta yatağının başına dönerek, üç kuşak kadın üzerinde hareket eder.

Peride Celal, bu romanıyla 1977 yılında ilk kez verilmeye başlanan Sedat Simavi Edebiyat ödülünü, Fazıl Hüsni Dağlarca ile paylaşmıştır. Yazar o dönem eşinin hastalığı dolayısıyla Fransa'da olduğundan ödülü almaya kendisi gelememiştir.³ Yazarın o zamanlar hastalıkla böyle yakından uğraşmasının ve kendi öz yaşam öyküsünün romana ne kadar yansdığı tam olarak bilinmiyor. Eleştirmenlerin o dönem üzerinde uzlaştıkları konu, bu romanın yazarın yazma serüvenindeki önemli dönüm noktalarından birisi olduğudur (Mutluay, 1977; Günyol, 1985; Akatlı, 1985). Peride Celal, 1935 yılında çıkan ilk öyküsünden, 1954 yılında çıkan *Üç Kadının Romanı* eserine kadar geçen sürede, kendi deyişiyle geçimini sağlayabilmek için, popüler aşk romanları ve o dönem gazetelerde tefrika edilen sürükleyici romanlar yazmıştır. Ancak, *Üç Kadının Romanı* ile beraber yazarlığının seyri büyük ölçüde değişmiştir. Doğan Hızlan'ın kendisiyle yaptığı bir röportajda Peride Celal, yazarlığında "ikinci aşamaya" geçtiğini belirtmiştir (Hızlan, 1989).

Bu ikinci aşamada Peride Celal, yarattığı kadın karakterlerin duygularını, onların başka kadınlarla ve erkeklerle ilişkilerini ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Kadınların etrafındaki toplumsal dünyayı, bu toplumsallığın barındırdığı çelişkileri, özellikle 1970'lere özgü dönemin ruhunu takip ederek sınıf eşitsizliklerini romanlarına ve öykülerine taşımıştır. *Üç Yirmidört Saat* romanı, ayrıntılı toplumsal gözlemlerini, psikolojik çözümlemelerini bir hastane odasında üç kadın üzerinden yazdığı, söz konusu ikinci döneminin ürünü olan bir eserdir.

Hastane Odası ve Hesaplaşmalar

Peride Celal'in, *Üç Yirmidört Saat* romanında üç ana kadın karakter vardır. Kadınlardan evin hizmetçisi olan ağır hastadır. Yazar, romanda bu hastanın yatağının başında geçen üç günü anlatır. Hasta odasını anne-kız, hizmetçi-hanım, dadı-çocuk arasındaki hesaplaşmaların mekânına çevirir. Bir yandan, aralarında farklı bağlar olan ve farklı konumsallıklarda ilişki içinde olan bu üç kadının üç gün boyunca süren hesaplaşmasını okuruz. Öte yandan, roman boyunca, kadınları bu hesaplaşma günlerine taşıyan geçmişi okuruz. Jale Parla, kadın yazarların

erkek yazarlardan farklı olarak, karakterlerini olgunluk döneminden itibaren değil, çocukluk yaşlarından itibaren yazmaya özen gösterdiğini ve bunu da kadınları bu yaşta bu biçimde hayatlara getiren mekanizmaları gözler önüne sermek için yaptıklarını yazmıştır (2004, 180). Peride Celal de böyle bir akımı takip etmiş ve üç kadını kendi hikâyelerinde sürekli geçmişe götürmüştür. Dolayısıyla karakterler, bir hastalığın günlük rutinlerini bozmasıyla birlikte, çocukluklarından yetişkinliklerine değin hayatlarını gözden geçirirler.

Üç Yirmidört Saat romanının hasta karakteri Dilber adında yaşlı, uzun yıllardır aynı aileye hizmetkârlık yapan bir kadındır. Hanımlarının sağladığı imkanlarla, lüks bir hastane odasında, meşhur doktorların gözetiminde yatmaktadır. Yazar, onun hastalığının ne olduğunu romanın hiçbir yerinde bir doktorun ağzından söylemez ve hastalığa ilişkin teknik bir anlatım kurmaz. Dilber'in karnı koskocaman şişmiştir. Yeni ameliyat edilmiştir ve ameliyat edildiğinden habersizdir. Karın ağrıları, ter ve acı içindedir. Yarı uyanık, yarı uyur hasta yatağında yatarken sürekli olarak rüyalar, en çok da kâbuslar görür. Kâbuslarında geçmişe gider. Yıllardır hiç görmediği abilerini, teyzesini, Mehmet çobanı, köyünü görür. Çok küçükken hizmetkârlık yapmaya başladığı, sonradan bir yangınla kül olmuş konakla, konağın büyük hanımefendisiyle ve o zamanlar yaptığı ağır konak işleriyle boğuşur durur. Kâbusları görmekte olduğu somut zamanda hasta yatağında yatmaktadır. Yatmakta olduğu bu somut şimdiki zamanda, durmadan karnı ağrır ve acılar çeker.

Başında bir refakatçi vardır. Bu refakatçi, Dilber'in küçük yaşta besleme olarak geldiği konağın büyük hanımefendisinin torunu, küçük hanımın kızı olan yirmili yaşlardaki Fatma'dır. Dilber hem evin hizmetkârı hem de Fatma'nın dadısıdır. Şimdi ise Fatma, evin emektarının, çocukluk oyuncağının uyanmasını ve tehlikeli üç yirmidört saati atlatıp iyileşmesini beklemektedir. Hastane odasında Dilber kâbuslar içinde konuşmadan yatmaktadır ve bu yüzden odada iki kişi bulunmasına rağmen sessiz bir boşluk vardır. Bu sessizlik, Fatma'nın kendini dinlemesine ve kendiyi hesaplaşmasına yol açar. Düşünceleri en çok annesinde yoğunlaşır. Annesinin nasıl öylesine iyi ve böylesine kötü olabildiğini düşünür. Annesi de boğazından hastadır ve ameliyat olacaktır. Bu yüzden düşündükçe ona üzülür ve sonra düşündükçe tekrar annesine kızar. Eski kocasını ve yeni sevgilisini de sürekli olarak düşünür. Fatma yatakta konuşmadan yatan Dilber'e baktığında ise çelişkili duygular hisseder. Bir yandan Dilber'den çok öğrenir. Öte yandan, onu sevdiğini düşünür. Dilber onun için anımsatıcı bir eşya gibidir. Çocukluktan kalan bir alışkanlıktır. Fatma hasta yatağında yatan Dilber'in ayaklarından tiksindir. Yazar Fatma'nın tikslenme duygusunu işleyerek, Dilber ile Fatma arasındaki sınıfsal mesafeyi açmıştır. Fatma bu hasta haliyle Dilber'i çok yabancılar: "Artık hiçbir zaman *"bizim Dilber"* diyemeyeceği biri yatıyordu yatakta. Kızgın ve acılı!" (Celal 1991, 71).

Romanın üçüncü karakteri, Fatma'nın annesidir. Fatma'nın annesi, Dilber'in küçük hanımıdır ve büyük hanımefendinin kızıdır. O sürekli hastane odasında değildir. Ama odadakilerin aklındadır ve akli odadakilerdedir. Kızının kendisinden nefret ettiği gibi, o da annesinden nefret etmektedir. Annesi büyük hanımefendi, konak yangınından bir süre sonra kahrından ölmüştür. Yazar tam olarak söylemez ama konağı küçük hanım ve Dilber, büyük hanıma inat olsun diye, bir olup yakmışlardır. Bu yüzden, Dilber'le aralarında *hizmetçi-hanım* ilişkisinin ötesinde bir suç ortaklığı da vardır. Küçük hanım annesine kızgındır, çünkü sevdiği adam yoksul diye annesi evlenmesine izin vermemiştir. O da sevmediği halde Fatma'nın babasıyla evlenmiştir. Fatma'nın babası da ölmüştür. Küçük Hanım'ın şimdi başka bir sevgilisi vardır. Annesinin çok baskıcı bir kadın olduğunu ve kendisinin ise kızına hiç baskı uygulamadığını düşünür. Annesinin ona vermediği özgürlüklerin hepsini kızına vermek istemiştir. Bir yerde hata yaptığını hisseder çünkü kızıyla ilişkileri çok sevgisizdir.

Peride Celal'in bu romanı, özel alanın dışında bir odanın kadınların hayatla hesaplaşmaları mekânına dönüştürülmesinin en bilinen örneklerinden birisi olan Adalet Ağaoğlu'nun (1973) *Ölmeye Yatmak* romanını anımsatır. Adalet Ağaoğlu, romanındaki kadın karakteri bir otel odasında tek başına ölmeye yatırır ve karakterin iç sesine dönerek, sadece iki saatlik bir zaman diliminde ona hayatını boydan boya sorgular. Peride Celal'in bu romandan dört yıl sonra yazdığı Dilber karakteri de hastane odasında kıpırtısız yatmaktadır ve tüm yaşamı, hesaplaşmaları kâbuslarına hücum etmektedir. Adalet Ağaoğlu, bir intihar kararını kırılma noktası olarak alıp o noktadan açılan yarığın içine bakmaya, yazmaya başlamıştır. Peride Celal de benzer şekilde bir hastalığı bir kırılma anına çevirip kadın karakterlerin yaşam yumağını çözmeye, yazmaya oradan başlamıştır.

Üç Yirmidört Saat'in geçtiği hastane odasında, evde konuşulmayanlar gün yüzüne çıkmıştır. O güne kadar gösterilmedik yüzler birbirine gösterilmiştir. Romanda bir taraftan Fatma ve annesinin sorunlu ilişkisini, diğer taraftan hasta yatağında Dilber'in *efendilerine* beslediği ve giderayak açık ettiği nefretini okuruz. Roman en çok yatakta hasta yatan Dilber karakterinde derinleşir. Dilber'in korku duvarını aşır öfkelerini gösterebilmesinde hastalığının önemli bir payı vardır. Virginia Woolf'un *Hasta Olmak Üzerine* metnini, hastalığın zengin dünyasını göstermesi bağlamında başlangıçta anımsadım. O metinde Virginia Woolf, hastalığın

büyük bir günah çıkarma odası olduğunu ve hastalıkla çocukça bir açık sözlülüğün ortaya çıktığını şu sözlerle anlatır: “Sağlığın ihtiyatlı saygınlığının sakladığı şeyler söylenir, gerçekler ağızdan dökülür (...) Ama sağlıkta güleriyle görüntüyü sürdürmek zorundayız (...) Hastalıkta bu uygar göstermece sona erer” (1987, 64). Peride Celal de metninde kadının hastalığını, gündelik sıradan akışı durdurmak ve yıllardır deneyimlenmiş, alışılmış konumları, birbirine karşı mesafeleri yerinden oynatmak için kullanmıştır. Yıllardır ev içinde koşutran emektar hizmetçi, acılar içinde yatmakta ve evin kızı ona refakat etmektedir. Dilber ölmeye çok yaklaştığı için yıllardır biriktirdiği kırgınlıklarını açık etmiştir. Diğer yandan, Arthur Frank’ın hastalığı beden bilindik haritalarının yitimi olarak tarif ettiğini söylemişim (1997). Bu romanda da hastalıkla birlikte Dilber’in bilinen beden ve duygu haritasının kaybolması anlatılır. Bireysel değişime ek olarak, hastalık toplumsal ilişkileri de dönüştürür. Böylece romanda, hastalık vasıtasıyla, üç kadın arasındaki *uygun* toplumsal sınıfsal konumlar haritası yırtılıp atılır. Hastane odası ani bir hastalığın, anne-kız, hizmetçi-efendi, dadı-çocuk ilişkilerinin içerdiği hiyerarşileri, itaatleri bozduğu bir hesaplaşma mekânına dönüşür.

Acılı, Dilsiz, Sessiz Ama Konuşkan Bir Karakter Bedenin Anlattığı

Peride Celal, hastane odasındaki hesaplaşmanın Dilber cephesini, bu kadının bedeni üzerinden anlatmıştır. Yazar, Dilber karakterinin toplumsal konumunu, sınıfını, evdeki yerini ve evdekilerle ilişkisini diyaloglar ve olaylardan çok, beden tarifleri aracılığıyla kurmuştur. Roman boyunca Dilber’in bedeni ile ilgili pek çok tarif okuruz. Bu tariflerden, dile getirilmeyen ama hep orada duran ve kapanmayacak bir mesafeyi takip ederiz. Bu mesafe sınıfsaldır. Yazarın kurgusunda, Dilber ve *efendileri* arasındaki sınıfsal mesafe, Dilber’in bok dolu karnında, terinde, pis kokusunda, sidğinde, hastalığında bedenlenmiştir. Eski konağın ve yeni evin emektar hizmetçisi olan Dilber, romanda kendi bedeniyle kuşatılmıştır. Neredeyse ömrü boyunca çalıştığı hanımlarının evinde yalnızlaşmış ve sınıfına kapatılmıştır. Karakterin yoksulluğu, kimsesizliği, hor görülmüşlüğü, yazarın onu içine yerleştirdiği olay ve bağlamların yan sıra, ona yazdığı bedenden de anlaşılacaktır.

Yazar, karakterin bedeninin salgılarıyla, kokularıyla onun evdeki yerlerini işaretler: “Dilber ... kokardı, mutfak kokardı, çiş kokardı” (Celal 1991, 38). Hanımlarının güzelliğinin aksine, Dilber için rahatsız edici, yamuk yumuk bir beden tarif eder: “*Sahiden de dilbermiş ayol! Şuna bakın ecüçük bücücük!*”⁴ (Celal 1991, 45). Onu, çok kısa, güdük bir kadın olarak yazmıştır: “*Yaptığı dolmalar büyüyor, elleri büyümüyordu*” (Celal 1991, 46). Ayakları da çirkindir: “...kabarmış nasırları, fırlamış kemikleri...” (Celal 1991, 94). Çişloz birisidir üstelik: “Aman bu Dilber don değiştirse bile çiş kokuyor be!” (Celal 1991, 41). Romanın şimdiki zamanında yataкта yatan kadın yaşlıdır ve uyurken puflayıp çöken dişsiz ağızyla ağır hastadır: “Dişsiz ağız, oyuklarına çekilmiş gözleri, buruşuk yanaklarıyla çürümüş, ezik meyveye benziyordu yüzü” (Celal 1991, 46). Metinde bunlara benzeyen pek çok beden tasviri vardır. Yazar, çirkin bir karakter yaratmanın bir adım ötesine geçmiştir. Bu çirkinliğin arkasına toplumsal bir bakış koymuş ve Dilber’in çirkinliğini hep *efendilerin* gözünden yazarak, onun sınıfsal konumunu bedenine kazımıştır. Onun bedenini, sınıfının işaretine ve toplumsal konumunun göstergesine çevirmiştir. Roman, Dilber’in bedeniyle iğrenmeli karşılaşmalarla doludur. Ondan iğrenenler, onu temizlemeye, saçını kesmeye, kontrol altına almaya çalışanlar evin hanımlarıdır: “Fatma iğreniyordu ondan. Utanıyordu iğrendiği için... iğreniyordu... gözlerinin önünde şiş karnı ile serilmiş Dilber’den” (Celal 1991, 46).

Hizmetçi Dilber, evden hiç çıkmamasına karşın, evde kendini en yersiz yurtsuz hisseden kişi olarak anlatılmıştır. Her zaman yüklük odasında yaşamıştır. Salonda sandalyesi hep belli olmuştur. Dilber koltuklara oturmasını diye yeşil kadife kaplı iskemle gözden çıkarılmıştır: “Camın önünde sokağı seyretmek isterse, iskemle camın önüne gelirdi. Televizyon seyretmek isterse, iskemle mikroplu, pis bir şey gibi uzağa, kapının yanındaki duvarın önüne konurdu” (Celal 1991, 75). Yazar, *efendilerin* kendi temiz alanlarını ayırmıştır ve Dilber oralarda duraklayamaz, yaşayamaz. Aynı evin içinde yaşamalarına rağmen, üç kadının bu evde birbirlerinden farklı ritimlerde ve rotalarda dolaştıklarını okuruz. Dilber tüm evi temizler ama bir türlü kendisi temizlik mertebesine yükselemez. *Efendilerin* gözünde, temizlediği tüm pislik adeta kadının bedeninde birikmektedir.

Peride Celal, bir anlamda, Dilber karakterinin hasta bedenini, onun tüm hayatı boyunca yaşadığı sınıfsal ezilmişliğe bir itiraz olarak yazmıştır. Metinde Dilber hastalığıyla, kapatıldığı ev alanının ve sürekli gözlenen bedeninin sınırlarını yıkmaktadır. Yıllardır sadık, sığıntı, korkak birisi olarak yaşadığı evden uzakta, bir hastane odasında, tüm kinini açığa vurmaktadır. *Efendilerinin* önünde kusmakta ve altına yapmaktadır. Onların yüzüne, kızgın, öfkeli nefret dolu gözlerle bakmaktadır. Merleau-Ponty, öfkenin sadece ruhta yuvalanmadığını, kasılan ağızda, rengi atan benizde, kanlanan gözde, kızaran yanaklarda, incelen seste kendini gösterdiğini yazmıştır (2005, 49). Benzer biçimde, Dilber karakterinin duyduğu öfke de bedeninden taşmaktadır ve toplumsal bir

meseleye dönüşmektedir. Hasta yatağında yatan hizmetçi kadın, ruhuyla ve bedeniyle yaşadığı hayata öfkelenmektedir. Kadın tüm bunları derin bir sessizliğe gömülmüşken yapmaktadır.

Kâbusun Anlattığı

Peride Celal, ilk bakışta Dilber'i dilsiz bir karakter olarak kurmuştur. Roman boyunca Dilber hasta yatağında uyur uyanık yatar, acılar içindedir ve çok çok az konuşur. Yazar onu acının suskun bıraktığı bir karakter olarak kurmuştur. Yazının başlarında andığım üzere acı dile dökülmesi zor bir deneyimdir. Elaine Scarry, bedensel acı çeken insan konuşmadan yoksun kalır ve acının dili, bizzat acıyı çekmeyen ama acı çekenin namına konuşan başkaları tarafından kurulur ve genellikle ağlamaları, inlemeleri, sızlanmaları konuşma öncesi bir dilden çıkarıp konuşmaya kavuşturan, acı çekenin kendisi değil yanındakilerdir demiştir (1987, 6). Peride Celal ise romanında Dilber'in hem bedensel acılarını hem de hayat acılarını yanındakilere değil, Dilber'in gördüğü kâbuslara anlattırıştır. Yazar, konuşma dilinin uzağına düşürdüğü karaktere rüyadan ve kâbustan müteşekkil bir dil vermiştir. Dilber'in gördüğü rüyalar ve kâbuslar onun hayat hikâyesine, özlemlerine, öfkesine, kinine, geçmişine açılmaktadır. Peride Celal kâbusların diliyle yazarak, bir yandan yarattığı karakterin iç dünyasında ve geçmişinde derinleşmektedir. Öte yandan, acının anlatılmasındaki imkânsızlığı aşmaktadır.

Dilber'in iç dünyası onun karmakarışık rüyalarından, kâbuslarından taşarak tüm metne yayılmaktadır. Rüyalarından, kâbuslarından öğrendiğimize göre Dilber bir köylüdür. Öksüzdür. Zamanında abilerinin ona kalan tarlaları alabilmek için dövdüğü, kafasına işediği küçük bir çocuktur. Teyzesi ona sahip çıkmıştır. Köydeyken Mehmet çobana âşık olmuştur. Abileri elinden almasını diye bileziklerini bok çukuruna atmıştır. Hasta yatağında yatarken o bilezikler rüyalarına girmektedir. Teyzesi ölünce, abileri onu İstanbul'daki konağa satmışlardır. Konağa satıldığında henüz on yaşındadır. Onun için konakta bambaşka bir hayat başlamıştır. Konak hayatı da köydeki hayatı gibi eziyetlidir. Fakat konaktakilerin onu dışlaması, itmesi, kakması başka usuldendir. Burası roman boyunca kapanmayan sınıfsal mesafenin açılmaya başladığı yerdir. Bu itilip kakılmalara yıllarca ses çıkar(a)mayan Dilber, şimdi hasta yatağının kâbuslarında hep o geçmişle uğraşmaktadır: “... ağlıyordu. Hanımefendinin karşısında sessiz, saygılı. “İstemem böyle şeyleri” diyordu, hanımefendi... “Maskaralık!”... Çabuk çabuk yapıyordu hanımefendinin dediklerini. Ne büyük ev! Ne çok eşya! Ne kurumlu kadın! Titriyordu korkusundan ... Bir yandan da üzerine yürüyen hanımefendinin tokadına karşı kolunu yüzüne siper ediyordu” (Celal 1991, 21).

Dilber, hastalığı sırasında gördüğü kâbuslarda, ömrü boyunca içine sindiremediği ama hep sır olarak sakladığı her şeye itiraz etmektedir. Örneğin, konağa getirildiğinde adı değiştirilmiş, Ayşe iken Dilber yapılmıştır. Böylece adıyla beraber köyde geçen çocukluğunu da unutmuş ve bastırmıştır. Fakat şimdi kâbuslarda çocukluğu hem kendisinin hem efendilerin karşısına dikilmektedir. Rüyalarında inatla kendini Ayşe olarak görmektedir. Yazar onu yabancılar karşısında, efendiler önünde hep korkan ve kekeleyen birisi olarak yazmıştır. Kâbuslarında ise cesur bir karaktere dönüştürmüştür. Kâbuslardaki Dilber, ömür boyu bulamadığı cesareti hastalığından devşirmekte ve kendisine eziyet edenlere karşı çıkmaktadır. Yazar, kadının kâbuslarındaki bu geçmişe itirazı, şimdiki zamanda fiziksel acıyla birleştirmiştir. Dilber isyan ederken hem o andaki karın ağrısından hem de yılların horlanmasından kurtulmak istemektedir: “Bir kez benim adım ne Dalboroş, ne Dalbur, ne de Dilber! Benim adım Ayşe, Ayşe Tekcan... Ağabeyleri, o soysuzlar ve o çok soylu hanımefendi cadısı! Göstereceğim hepsine... Bilezikleri attığı avludaki çukura oturur, bir güzel abdesini yapardı. Öyle bir buruntu, öyle çekilmez bir acı!” (Celal 1991, 332-333).

Dilber hiç konuşmazken, diyalog kurmazken ve birilerine bir şey anlatmazken okuyucu onun bütün hayat hikâyesini öğrenir. Karakter ses çıkarmadan tüm hayatını anlatır. Yazar, hasta kadının hikâyesini kâbuslarını anlatarak yazmıştır. Fiziksel acıyla konuşma mecalini, kabiliyetini elinden aldığı karaktere başka türlü bir anlatma imkânı sunmuştur. Susannah Mintz, acı çeken bedenin edebiyat metinlerinde nasıl anlatıldığını tartışırken, acı deneyiminin bedensel, duygusal ve kültürel faktörlerin karmaşık etkileşiminde yaşanan bir şey olduğunu ve bu etkileşimden azade saf acının olmadığını yazmıştı (2013, 2). Peride Celal'in romanındaki anlatım da böyle bir acı tarifine oturmaktadır. Yazar, hastalığın yarattığı acıyı, hizmetçi kadının tüm hayat acılarıyla birleştirerek, örneğin en çok fiziksel acı yaşadığı zamanda hayatta en çok gücüne giden şeylerin kâbusunu ona gördürerek, hastalığı biyolojik bedenden çıkarıp hayat hikâyesinin içine yaymıştır. Yazının en başlarında söylediğim gibi yazar, edebiyatın imkânıyla fiziksel acıyı ilişkisel bir yaşam öyküsünün içine yerleştirmiştir. Kadının fiziksel acısını inilti ve oflamalar arasından çekip almış ve onu alt sınıf aşağılanmalarının derin kederiyle, itilip kakılmanın yarattığı ruh acılarıyla, gönül kırıklığı yaralarıyla etkileşime geçirecek anlatmıştır.

Sonuçta yazar, roman boyunca hasta bir beden etrafında dönen farklı bir iletişim atmosferi yaratmıştır. Hastanın başında bekleyen, hastanın, odaya girip çıkan, hemşirelerin birbiriyle karşılaşarak konuşmaları bilindik bir iletişim kurma yöntemidir. Fakat bu tür diyaloglara romanda çok az yer verilmiştir. Dilber'in konuşmadan hayatını anlattığı odada refakatçi olarak bulunan Fatma da bu sessizlikten payını almıştır. Daha önce söylediğim gibi yazar, Fatma karakterini de hastanın başında beklerken, kendi iç sesinin düzensiz akışına kapılan ve hayatını masaya yatıran birisi olarak yazmıştır. Fatma karakteri tüm hayatını Dilber'in hastalığı etrafında sorgulamakta ve kadının hastalığından müthiş bir vicdan azabı duymaktadır.

Başkasının hastalığı karşısında vicdan azabı duymak meselesi, Peride Celal'in romanını içinde düşünebileceğimiz bir bağlamı daha çağırılmaktadır. Hastanın etrafındakilerin, kendilerini hastanın hastalığından sorumlu hissetmelerine, Ömer Seyfettin'in (1998) *Kaşığı* ve Vüs'at O. Bener'in (2014) *Havva* öykülerinde de rastlarız. Her iki öykü de okuyucuya çok kuvvetli duygular geçirir. İki öyküde de yakın olunan birinin hastalığı karşısında, önce acımayla karışık bir vicdan azabı duyan, sonra da iç yırtan bir suçluluk duygusuyla baş başa kalan karakterler vardır. Bu romanda da Fatma karakteri Dilber'in hastalanmasına ve sonra da ölmesine giden yolda pişmanlık, vicdan azabı ve suçluluk duygularını derinden yaşamaktadır. Çocukken Dilber'in altından iskemleyi çekip onu düşürmesi ve ayağını sakatlaması, kadını topaç gibi çevirip kaburgalarını incitmesi gibi pek çok şey Fatma'nın aklına geldikçe vicdan azabı daha da sivrilip içine batmaktadır.

Üç Yirmidört Saat te, *Kaşığı*'da ve *Havva*'da ortaklaşan şey, yine yazının başında anlattığım edebiyatın imkânlarıyla buluşuyor. Modern tıbbın hikâyesini elinden alıp teknik bir anlatıma ve biyolojik bedene kapattığı hastalıklar, bu metinlerde bireyin ve bedeninin sınırlarını aşarak başkalarının hayat hikâyelerine, duygularına karıştırmaktalar ve toplumsallaşmaktalar. Ayrıca, bu üç metin de hastalıklar karşısında akılcı olmayabilen, çelişkili, tıbbi açıklamaya hiç uymayan tepkiler verebildiğimizi ya da duygular besleyebildiğimizi gözler önüne sermektedirler. Bu roman ve öyküler, hastalık ve ölüm karşısında çoğu zaman hissettiğimiz üzüntü duygusunun içine, hayat hikâyemizin yönüne, ölenin, hastalananın kim olduğuna, nasıl öldüğüne, hastalandığına göre acıma, vicdan azabı, suçluluk gibi birçok duygunun da farklı miktarlarda karıştığını göstermektedirler. Bu tür metinler bizi duyguların inşasını da toplumsal bir zeminde düşünmeye çağırırlar.

Sonuç: İki Tarihsel Not

Peride Celal, *Üç Yirmidört Saat* romanında hayatla yüklü ve hayatın içinde bir hastalık anlatmıştır. Bir hastalığın etrafında ezilmişlik, dışlanmışlık, pişmanlık, üzüntü, iğrenme gibi pek çok duyguyu ve durumu iletişime geçirmiştir. Yazar, hastalığın, beden ve duyguların kişiye özgü yanları barındırdıkları kadar toplumsal işaretler de olduklarını göstermiştir. Toplumsal bir inşa olarak hastanın bedenini, yalnızca tıbbin teknik dilinin uzağına taşımamış, aynı zamanda onun sınıfsal bir karakteri olduğunu da meydana çıkarmıştır. Böylece, tıbbin dilinde, yaşama dair bağlantıları ve ayrıntıları kaybolabilecek bir hastalık, yazarın dilinde katman katman açılmıştır. Hastalık, üç kadının hayat hikâyelerine yayılmış ve kalabalık bir deneyime dönüşmüştür. Makalenin bu sonuç kısmında, bu roman ile ilgili olarak iki tarihsel not düşmek istiyorum.

Birincisi, romanın yazıldığı 1970'lerde, Türkiye'de, toplumsal yapıdan kaynaklanan sınıfsal eşitsizlikleri konu edinen çokça romana rastlamak mümkündür (Moran 2006, 8). *Üç Yirmidört Saat* romanı, hiç elden bırakmadığı sınıfsal farklar eksenini bakımından yazıldığı dönemin tipik örneklerinden birisi olarak görülebilir. Öte yandan, hem kadınlar arası bir sınıf ayrışmasını konu edinmiş olmasından dolayı, hem de bu tartışmayı hastalık, ten, beden ve duygular bağlamında bir bakıma üstü örtük fakat ince ince işlemiş olmasından dolayı döneminde yazılan romanlardan ayrılır. Ayrıca, kadınlar arasındaki sınıfsal eşitsizliklerin açtığı *fark yaralarını*⁵ ele alarak, kadınlar arası dayanışmanın temsili olan *kız kardeşlik* fikrinin yanına bir soru işareti bırakmıştır. Yazar, bir hizmetçi ve bir hanımın aynı evde neredeyse bir ömür birlikte yaşamalarına rağmen, aynı kadınlık biçimini deneyimlemediklerini, bu farkın bir görüntüsü olarak aynı biçimde hastalanıp aynı biçimde ölmediklerini göstermiştir. Bu bakımdan, romanın kendisinden sonra gelecek teorik ve pratik feminist çalışmaların apaçık bir öncüsü olduğunu söyleyemeyiz belki ama, yine de ücretli ev içi emeğin önemli bir tartışma alanı olacağına erken habercilerindendir⁶.

İkincisi, 1980'lerden itibaren, tıbbın içinde hastanın hikâyesinin kaybolması ve hastanın sözlerinin geri getirilebilmesi için edebiyatın önemli bir imkân alanı olduğu meselesi tartışılmaktadır.⁷ Bu tartışmanın amacı doktoru, hemşireyi ya da sosyal hizmet uzmanını üstten karar veren bir otorite olmaktan çıkarıp hasta ile iş birliği yapan ve hastalığı süresince onunla birlikte yürüyen birisi olarak tekrar inşa etmektir. Doktorun hastanın hikâyesini alırken, hastayı hızlıca sorularına cevap verecek biri olarak görmesini engelleyip doktoru hızlı sormak değil hızlı dinlemek konusunda yeniden eğitmeyi amaçlamaktadır. Hastanın endişelerinin, beklentilerinin ve

korkularının hastalığın ayrılmaz parçaları olduğunu ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla, edebiyatın tıp alanını besleyebileceği yönündeki bu tartışma, hastanın bizzat kendisinin tanınması ve tedavinin bir parçası olduğu bir tıp pratiğine ulaşabilmek için gereken dönüşümde, edebiyat metinlerinin önemli bir rolü olduğunu altını çizmektedir.

Acı çekenin yani hastanın kendi hikâyesinin başrolüne çağrılması bakımından, Peride Celal'in romanı temsil edici bir örnektir. Kaybolan hikâye romanla birlikte geri geldiğinde, hastalığın, beden ve ölümün kendimizle, diğerleriyle, toplumla, duygularla, sınıfsal konumlarla, gündelik yaşamla karmaşık ilişkiler içinde deneyimlendiğini görürüz. Edebiyatın açtığı imkânlar alanında yürüyen, onları genişleten ve yorumlayan yazarın bu romanında, bir karakterin bedeninin tarifleri aynı zamanda bir hayatın özeti olarak anlatılmıştır. Hastalık, her zaman ölüme doğru giden bir sönmenin değil, bazen itiraz etme cesaretinin işareti olarak kurgulanmıştır. Beden hastalığın içine kapatıldığı bir biyolojik hapis haneye değil, hastalığın ilişkisel karakterinin dışarı yansıdığı bir toplumsal yüzeye dönüştürülmüştür. Ölümün eşliğindeki insan, hatırlayabilen ve eskileri önüne koyabilen bir yaşam tanığı olarak tarif edilmiştir. Romanda, hasta bir bedenden taşan öfke, kusmuk ya da dışkı, sınıfsal bir itirazın gösterenleri olmuşlardır. Bir ölüm döşeği, bireysel, biyolojik bir sonun mekânı değil, diğerleriyle ve kendisiyle hesaplaşmanın henüz yeni başladığı bir yere dönüşmüştür. Hastanın kâbusları ve onun kelimelere kavuşmayan hastalık iniltileri hastanın hayat acılarına, beden acılarına ve ruh acılarına tercüman olmuşlardır. Romanda, hastanın başında bekleyenlerin üzüntüsü, pişmanlığı ve suçluluğu, hastanın yatağına doğru bakarken kendi içlerine tuttukları aynadan yansıyanlar olarak anlatılmıştır.

Nihayetinde, Peride Celal'in 1970'lerin sonlarında yazdığı *Üç Yirmidört Saat* romanında, bir hastalığın yaşamın içinde anlatılmasının en becerikli örneklerinden birini okurken görürüz ki edebiyat hastalıkları yaşama döndürebilme gücüne sahiptir.

¹Modern tıp on sekizinci yüzyılda Avrupa’da gelişmiştir. Daha sonraları neredeyse tüm dünyada geçerli tıp pratiği olarak kabul edilip uygulanmaya başlanmıştır. Hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi ve insan kapasitesinin gelişmesi için bilimsel ve akla dayalı uygulamalar yapan bir tıp modeli olarak tanımlanmaktadır (Magner 2005, 345). Doktorların tıbbi okulda ve klinikte öğrendiği, otopsinin önemli bir tıbbi bilgi kaynağı olduğu, tanının ve tedavinin standartlara bağlandığı, hastanın hastanede uzman doktor tarafından tedavi edildiği, hastalıkların tanımlarının kişisellikten uzakta yapıldığı, hurafelerin ve kültürel atıfların dışarıda bırakıldığı bir tıp modelidir (cf. Bozok 2108).

²Virginia Woolf’un burada anlattığı diş çekimi ile ilgili kötü bir anısı vardır. Kendisinin sağlıklı üç dişi birden tuhaf bir tedavi yüzünden çekilmiştir. Doktorlar, dönemin tıbbi anlayışına göre Woolf’un *ruh hastalıklarının* ardında, dişlerinin altında yuvalanan sorunların yattığını düşünmüşler ve yazarın sağlıklı üç dişini çekmişler. (Bkz. <http://virginiawoolfblog.com/virginia-woolf-had-teeth-pulled-to-cure-her-mental-illness/> 03.03.2018 tarihinde ulaşıldı.)

³Peride Celal, o dönemi şöyle anlatmıştır: “*Üç Yirmidört Saat* Hürriyet’ten ödül aldığı zaman Fransa’daydım. Kocamın hastalık yılları. Altı aydır oradaydım ve ödül falan düşünmüyordum. Hürriyet’in ödülü böyle bir ruh hali içinde hiç beklemediğim bir anda geldiğinden benim için çok önemli. Ödül haberini Abdi İpekçi telefonda verdi. .... Ödülümü Haldun Taner aldı falan. Bir taraftan da hoşuma gitti” (1996, 55).

⁴İtalikle yazılmış alıntılar Dilber’in rüyalarındandır. Peride Celal metin boyunca Dilber’in rüyalarını italikle yazmıştır.

⁵“Fark yaraları” kavramını Necmi Erdoğan’ın yoksulluk ve sınıf tartıştığı ““Yok-sanma”: Yoksulluk-mâduniyet ve fark yaraları” (2016) başlıklı makalesinden ödünç alıyorum.

⁶Bu makalede Peride Celal’in romanını hastalık meselesini odağa alarak okumaya çalıştım. Ancak bu roman toplumsal cinsiyet çalışmaları alanının önemli tartışma başlıklarından birisi olan ücretli ev içi emek literatürü ile birlikte de düşünülebilir. Kadınlık kimliklerinin farklı kadınlık koşullarında inşa edilmeleri, kadınların erkeklerden farklı oldukları gibi birbirlerinden de farklı oldukları ve sınıf ilişkilerinin kadınlar arası ilişkileri de kesen bir eksen olduğu meseleleri, ücretli ev içi emek bağlamında ve Türkiye örneğinde, verimli bir biçimde tartışılmıştır. Gül Özyeğin’in *Başkalarının Kiri: Kapıcılar Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri* (2005), Aksu Bora’nın *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (2010), Sibel Kalaycıoğlu ve Helga Rittersberger Tılıç’ın *Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar: Cömert “Abla”ların Sadık “Hanım”ları* (2001) çalışmaları bu tartışma alanına adım atacaklar için önemli başlangıç noktalarıdır.

⁷Edebiyat alanının imkânlarının tıp alanını nasıl dönüştürebileceği, diğer bir deyişle doktorun hastanın sesini nasıl duyabileceği üzerine çalışan ve Columbia Üniversitesi’nde Anlatı Tıbbi Programı’nı kuran öncü bilim insanı Rita Charon’un 2018 yılında Türkiye ziyareti sırasında yaptığı bir röportaj şuradan dinlenebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=OBkBDnX8dnk> 02.05. 2019 tarihinde erişildi. Bu röportaj edebiyat ve tıbbin 1980’lerden itibaren keşiftirilmesi üzerine önemli bilgiler içermektedir.

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet. *Ölmeye Yatmak*, İstanbul: Remzi, (1973).

Akatlı, Füsun. Pay Kavgası, *Yeni Gündem*, (1.3.1985).

Armstrong, David. “The Patient’s View”, *Social Science & Medicine*, 18, no. 9 (1984), 737-744.

Bener, Vüsat, O. *Havva*, İstanbul: Yapı Kredi, (2014).

Breton, David. *Acının Antropolojisi*, (Çev.) İ. Yerguz, İstanbul: Sel Yayınları, (2010).

Bora, Aksu. *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları, (2010).

Bozok, Nihan. “Avrupalı Cadıların Bostanları, İstanbullu Kocakarıların Çiçek Aşısı ve Cinchon Kontesinin Kınakına Ağaçları: Modern Tıp Tarihi Kadınları Neden Yazmadı?” *Fe Dergi* 10, no. 1 (2018), 139-148.

Celal, Peride. *Üç Yirmidört Saat*, İstanbul: Can Yayınları, (1991). “Nuray Yavuzer, Peride Celal Röportajı”, İçinde, (Haz.) A. Kabacalı, *Çok Katmanlı Duyarlılıklar Yazarı: Peride Celal*, İstanbul: TÜYAP, (1996).

Conrad, Peter. *The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders*, Baltimore: The John Hopkins University Press, (2007).

Daudet, Alphonse. *In the Land of Pain*, New York: Penguin, ([1930] 2016).

Erdoğan, Necmi. ““Yok-sanma”: Yoksulluk-mâduniyet ve fark yaraları” İçinde, (Der.) A. Bora, K. Can, A. Çiğdem, N. Erdoğan, Ö. Laçiner, E. Ocağ, M. Şen, *Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, (47-97), İstanbul: İletişim Yayınları, (2016).

Faure, Olivier. “Hekimlerin Bakışı”, İçinde, (Der.) A. Corbin, J. Coutine and G. Vigarello, (Çev.) O. Türkay, *Bedenin Tarihi 2. Fransız Devriminden Büyük Savaşta*, (15-40), İstanbul: Yapı Kredi, (2006).

Frank, Arthur. W. *The Wounded Storyteller. Body, Illness and Ethics*, Chicago: Chicago University Press, (1997).

Günyol, Vedat. “Gölgeden Işığa”, *Milliyet Sanat*, (1.3.1985).

Hızlan, Doğan. “Peride Celal Doğan Hızlan Röportajı”, *Hürriyet*, (14.6.1989).

- Hyden, Lars-Christer. "Illness and Narrative", *Sociology of Health and Illness*, 19 no 1 (1997), 48-69.
- Jurecic, Ann. *Illness as Narrative*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, (2012).
- Kalaycıoğlu, Sibel ve Rittersberger Tılıç, Helga. *Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar: Cömert "Abla"ların Sadık "Hanım"ları*, İstanbul: Su Yayınevi, (2001).
- Magner, Lois, N. *A History of Medicine*, New York: Taylor & Francis Group, (2005).
- McLellan, Faith, M. "Literature and Medicine: Narratives of Physical Illness". *The Lancet*, 349, (1997), 1618-1620.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Algılanan Dünya: Sohbetler*, (Çev.) Ö. Aygün, İstanbul: Metis Yayınları, (2005).
- Mintz, Susannah, B. *Hurt and Pain: Literature and Suffering Body*, Londra: Bloomsbury, (2013).
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2: Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a*, İstanbul: İletişim Yayınları, (2006).
- Moulin, Anne, M. "Tıbbın Karşısında Beden". İçinde, (Der.) A. Corbin, J. Coutine and G. Vigarello, (Çev.) S. Özen, *Bedenin Tarihi 3. Bakıştaki Değişim 20. Yüzyıl*, (23-58), İstanbul: Yapı Kredi, (2006).
- Mutluay, Rauf. Üç Yirmidört Saat. *Cumhuriyet*, (17.11.1977).
- O'Connor, Flannery. *Letters of Flannery O'Connor: The Habit of Being*, (Der.) S. Fitzgerald, New York: Vintage, (1979).
- Ömer, Seyfettin. *Kaşığı*, Ankara: Bilim Kültür, (1998).
- Özyeğın, Gül. *Başkalarının Kiri: Kapıcılar Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri*, İstanbul: İletişim, (2005).
- Parla, Jale. "Tarihçem Kâbusumdur! Kadın Romancılarda Rüya, Kâbus, Oda, Yazı", İçinde, (Der.) S. İrzık ve J. Parla, *Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: İletişim, (2004).
- Rothman, Sheila, M. *Living in the Shadow of Death: Tuberculosis and the Social Experience of Illness in American History*, London: The Johns Hopkins University Press, (1995).
- Scarry, Elaine. *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World*, New York: Oxford University Press, (1987).
- Sontag, Susan. *Metafor Olarak Hastalık, AIDS ve Metaforları*, (Çev.) O. Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, (2005).
- Spiegel, Maura ve Spencer, Danielle. "Accounts of Self: Exploring Relationality Through Literature", İçinde, (Der) R. Charon, et al. *The Principles and Practice of Narrative Medicine*, (15-36), Oxford: Oxford University Press, (2017).
- Woolf, Virginia. "Hasta Olmak Üzerine", (Çev) M. Ahıska, *Defter*, no 2 (1987), 61-69.